

İngiliz Gazete Arşivinde Osmanlı Şiirinin İzlerini Sürmek (1835-1900)

Nagihan GÜR*

ÖZ

19. yüzyılda Batılı araştırmacıların odağına yerleşen Osmanlı edebiyatı, müstakil çalışmalara konu edilmiş ve bu alanda çeşitli yayınlar yapılmıştır. Şiir seçkisi, müstakil makale ve edebiyat tarihi yazımı bağlamında çeşitlenen bu çalışmalar, Osmanlı dili ve edebiyatının tarihselliğine ilişkin önemli dikkatler ortaya koymuşlardır. Osmanlı kültürü yazını, yalnızca bilimsel çalışmalarla sınırlı kalmamış, süreli yayınlar aracılığıyla da her türden okurun dikkatine sunulmuştur. 19. yüzyılda İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da yayımlanan birtakım yerel gazeteler, Osmanlı kültürü ile ilgili haberlere sütunlarını açmış ve böylelikle belirli bir elit ve akademik çevrede üretilen çalışmaları gündelik okurun dikkatine sunmuşlardır. Siyasi içerikli metinlere ve şiirlere, seyahat notlarına, Osmanlı şiirinden çevirilere ve çeşitli eser tanıtımlarına yer veren bu gazeteler, 19. yüzyılda Avrupa'da bazı çevrelerde Osmanlı kültürüne karşı uyanan sempati ve merakın önemli temsilcileri olmuştur. Söz konusu gazeteler, İngiliz, İskoç ve İrlanda basınında Osmanlı edebiyatının tartışıldığı bir kültür platformunun yaratılmasını sağlamış ve bu alanda yapılmış ve yapılmakta olan çalışmaların yaygın etkisine önemli katkılar sağlamışlardır. Bu makalede, *İngiliz Gazete Arşivinde* (The British Newspaper Archive) kayıtlı olan yerel gazetelerde 1835 ve 1900 yılları arasında yayımlanmış Osmanlı edebiyatı ile ilgili haberlere/şiir çevirilerine odaklanılmış ve şu sorulara cevaplar bulunmaya çalışılmıştır: İngiliz, İskoç ve İrlanda gazetelerinde Osmanlı edebiyatı ile ilgili yayımlanmış haberler ve bu edebiyattan yapılmış çeviriler nasıl bir içeriğe sahiptir? 19. yüzyılda Batı'da üretilmiş Osmanlı edebiyatı çalışmalarının ortaya çıktığı tarihsel bağlam içerisinde bu haberlerin nasıl bir işlevi vardır? Söz konusu haberler Osmanlıların/

139

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara/Türkiye
E-posta: nggn.gur@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6540-1102, DOI: 10.32704/erdem.572887
Makale Gönderim Tarihi: 17.03.2019 * Makale Kabul Tarihi: 24.05.2019 * (Araştırma Mk.)
Bu çalışmanın taslak formu, Motif Vakfı Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda (8-10 Kasım 2018), "İngiliz Gazetelerinde (1827-1927) Osmanlı Şiirinin İzlerini Sürmek" başlığıyla sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

Türklerin Batı'daki algısı hakkında bugün bize neler söylemektedir? J. C. Mangan, Joseph von Hammer-Purgstall, J. W. Redhouse, W. A. Clouston ve E. J. W. Gibb gibi önemli oryantalistlerin çalışmalarını/şiiir çevirilerini içeren haberleri odağına alan bu makalede, yukarıdaki sorulara birtakım cevaplar sunulmuş ve 19. yüzyıl Osmanlı kültürü çalışmalarının üretildiğı ve tüketildiğı kültürel bağlam ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: 19. yüzyıl, Osmanlı şiiiri, İngiliz gazete arşivi, J. C. Mangan, J. W. Redhouse, E. J. W. Gibb.

ABSTRACT

Following the Traces of Ottoman Poetry in The British Newspaper Archive (1835-1900)

In the 19th century, Ottoman literature became the focus of Western scholars and various studies were published in this topic. These works were in the form of anthologies, individual articles and the history of literature. They paid considerable attention to the historicity of Ottoman language and literature. During this period, studies on the Ottoman written culture were not limited to scholarly works. There were also periodically published newspapers and journals that presented the Ottoman culture to a wider audience. In the 19th century, a number of local newspapers published in England, Scotland and Ireland opened their columns to the news about Ottoman culture. Thus, they brought the works produced within a particular elite and academic circle to the attention of the common reader. These newspapers published political texts and poems, travel notes, translations of Ottoman poems and reviews of certain works. They became important agents of promoting sympathy and curiosity about Ottoman culture in the 19th century Europe. These newspapers created a cultural platform in which the Ottoman literature was discussed by British, Scottish and Irish press, and made important contributions not only by boosting the impact of the previous studies but also by inspiring the on-going research in this field. This article focuses on the news about Ottoman literature and translations of Ottoman poetry, which were published in the local newspapers between 1835 and 1900 and are now open to access in the *British Newspaper Archive*. The article aims to find answers to the following questions: What is the content of the news about Ottoman culture and the translations from Ottoman literature in the British, Scottish and Irish newspapers? What kind of a function does these news have in the historical context in which the Ottoman literature studies developed in the 19th century Europe? What do these news tell us about the perception of the Ottomans/Turks in the West? This article aims to provide some answers to the above questions and reveals the cultural context in which the Ottoman studies were produced and consumed in the 19th century by focusing on the news about the studies and translations of prominent scholars/orientalists such as J. C. Mangan, Joseph von Hammer-Purgstall, J. W. Redhouse, W. A. Clouston and E. J. W. Gibb.

Keywords: 19th century, Ottoman poetry, British Newspaper Archive, J. C. Mangan, J. W. Redhouse, E. J. W. Gibb.

Osmanlı-İngiltere ilişkilerinin politik ve kültürel açıdan ivme kazandığı ve Türk imajının farklı bağlamlarda yeniden üretildiği/tartışmaya açıldığı 19. yüzyılda¹, Osmanlı kültürü çalışmaları Batılı araştırmacıların odağına yerleşmeye başlamıştır.

Bu dönemde ortaya çıkan yeni oryantalist ekoller ve bu ekollerin bazı önemli temsilcileri, Osmanlı/Türk algısını gündemlerine taşımış ve yaptıkları çalışmalarla Avrupa'da Osmanlı'ya karşı bir ilginin doğmasına zemin hazırlamışlardır. Bu yüzyılda Osmanlı dili ve edebiyatı, müstakil çalışmalara konu edilmiş ve bu alanda çeşitli yayınlar yapılmıştır. Şiir seçkisi, müstakil makale ve edebiyat tarihi yazımı bağlamında çeşitlenen bu yayınlar, Osmanlı dili ve edebiyatının tarihselliğine ilişkin önemli dikkatler ortaya koymuşlardır. Joseph von Hammer-Purgstall'ın *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst* (1836–8), M. Servan de Sugny'nin *La Muse Ottomane* (1853), Dora d'Istria'nın *La poésie des Ottomans* (1877) adlı çalışmaları, J. W. Redhouse'un "On the History, System and Varieties of Turkish Poetry" (1879) başlıklı makalesi, Charles Wells'in *The Literature of the Turks* (1891), E. J. W. Gibb'in *Ottoman Poems* (1882) ve *A History of Ottoman Poetry* (1901) adlı eserleri 19. yüzyıl şarkiyat çalışmalarına önemli katkılar sağlamıştır.² Osmanlı kültürüne duyulan ilgi ve merak yalnızca bu kişilerin ürettikleri yayınlarla sınırlı kalmamış, yerel gazeteler vasıtasıyla her düzeyden okura ulaşmıştır. Bu yüzyılda, İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da yayımlanan bazı yerel gazeteler sütunlarını Osmanlı ile ilgili haberlere açmıştır.³ Siyasi içerikli metinlere, seyahat notlarına, şiir çe-

¹ Türk algısının 19. yüzyılda İngiltere'deki temsili için bkz. Halil Hâlid 1904. Osman/Türk imajının Avrupa'daki tarihsel seyri ve farklı yorumları için bkz: Chew 1937, Davison 1981, Çırakman 2001. Kuran-Burçoğlu 2010, Çiçektakan 2014, Bisaha 2004. Türk imajını farklı perspektiflerden ele alan derleme çalışmaları için bkz: Kumrular 2005 ve Soykut 2010.

² Bu çalışmalardan başka Türk dili ve edebiyatını konu edinen Batılı kaynaklar için bkz: G. B. Donaldo, *Della letteratura di Turchi* (1688); G. B. Toderini, *Letteratura turchesca* (1787); Dora d'Istria, *La poésie des Ottomans* (1877); V. D. Smirnov, *Turetskaya Literatura* (1891); P. Horn, *Moderne Türkische Literatur* (1900), Edwin Arnold, *A Simple Transliterated Grammar of the Turkish Language* (1877), Arthur Lumley David, *Grammar of the Turkish Language* (1832), Charles Boyd, *The Turkish Interpreter* (1842). Bu kaynaklardan söz eden makaleler için bkz: Okuyucu, 2007: 604 ve Bowen, 1945: 43-44.

³ Bu çalışma kapsamında incelenen gazetelerin isimleri ve yayımlandıkları şehirler şöyledir: *Aberdeen Herald and General Advertiser* (Aberdeenshire, Scotland), *Ardrossan and Saltcoats Herald* (Ayrshire, Scotland), *Armagh Guardian* (Armagh, Northern Ireland), *Bolton Chronicle* (Greater Manchester, England), *Bolton Chronicle* (Manchester), *Brighton Gazette* (East Sussex, England), *Bucks Herald* (Buckinghamshire, England), *Cambridge Independent Press* (Cambridgeshire, England), *Cork Examiner* (Cork, Republic of Ireland), *Coventry Herald* (West Midlands, England), *Derby Daily Telegraph* (Derbyshire, England),

virileri ve eser tanıtlarına yer veren bu gazeteler, 19. yüzyılda Avrupa'da Osmanlı kültürüne karşı uyanan sempati ve merakın temsilleri olmuştur. Peki, söz konusu gazetelerde yayımlanmış haberler nasıl bir içeriğe sahiptir? 19. yüzyılda Batı'da üretilmiş Osmanlı edebiyatı çalışmalarının ortaya çıktığı tarihsel bağlam içerisinde bu haberlerin nasıl bir işlevi vardır? Söz konusu haberler Osmanlıların/Türklerin Batı'daki algısı hakkında bugün bize neler söylemektedir? Bu sorulara, 1835-1900 tarihleri arasında *İngiliz Gazete Arşivinden* (The British Newspaper Archive) derlenen birtakım haberler ve orijinal/çeviri şiirler üzerinden cevaplar bulmaya çalışalım⁴.

Osmanlı Edebiyatının İrlanda'daki Temsili: “Literæ Orientales”

Türk edebiyatının Batı'daki ilk temsilleri 16. yüzyılda farklı konularda yayımlanmış eserlerde yer almaya başlar. Macar asıllı Bartolomeus Georgievitz, 1544'te yazdığı *La maniere et ceremonies des Turcs* [Türklerin Seremonileri ve Tavırları] adlı eserinde bir halk şiiri örneğine yer vermiştir. Bu şiir, Batı'da Türk şiirinden yapılmış ilk çeviri olarak bilinmektedir⁵. Batı dillerine çevrilmiş bir diğer Türkçe şiir ise Eflâkî Dede'ye atfedilen bir manzumedir. Bu şiir, Fransa elçisi olarak bir süre İstanbul'da görev yapmış Du Loir'un 1654'te Osmanlı hakkında yazdığı ve daha sonra *Les Voyages du Sieur Du Loir* [Sir Du Loir'in Seyahatleri] adıyla kitaplaştırılan mektupları arasında yer almaktadır

Downpatrick Recorder (Down, Northern Ireland), *Downpatrick Recorder* (Down, Northern Ireland), *Drogheda Journal, or Meath & Louth Advertiser* (Louth, Northern Ireland), *Dublin Evening Mail* (Dublin, Republic of Ireland), *Dublin Evening Packet and Correspondent* (Dublin, Republic of Ireland), *Dublin Evening Packet and Correspondent* (Dublin, Republic of Ireland), *Dundee Courier* (Angus, Scotland), *Durham County Advertiser* (Durham, England), *Eastbourne Gazette* (East Sussex, England), *Essex Standard* (Essex, England), *Galway Vindicator, and Connaught Advertiser* (Galway, Republic of Ireland), *Glasgow Herald* (Lanarkshire, Scotland), *Globe* (London, England), *Gloucester Journal* (Gloucestershire, England), *Homeward Mail from India, China and the East* (London, England), *Huddersfield Chronicle* (West Yorkshire, England), *Illustrated London News* (London, England), *Inverness Courier* (Inverness-shire, Scotland), *Lancaster Gazette* (Lancashire, England), *Leeds Mercury* (West Yorkshire, England), *Lincolnshire Chronicle* (Lincolnshire, England), *London Evening Standard* (London, England), *Londonderry Sentinel* (Londonderry, Northern Ireland).

⁴ Bu çalışma, Edinburg Halk Kütüphanesi'nde 2017 senesinde yürüttüğüm çalışmalar sırasında *İngiliz Gazete Arşivinden* (The British Newspaper Archive) derlediğim Osmanlı şiiri haberlerinden üretilmiştir. Osmanlı edebiyatı hakkında İngiliz basınında yayımlanan haberler elbette bunlarla sınırlı değildir. Şüphesiz, yapılacak farklı araştırmalarla bu haber külliyatı daha da zenginleşecektir.

⁵ Bu bilgiye Berna Moran, “Batı Dillerine Çevrilen İlk İki Türk Şiiri” başlıklı makalesinde yer vermiştir. Moran, ilgili yazısında Georgievitz'in Anadolu halk şiirinin bilinmeyen en eski örneklerinden birini Türk edebiyatına kazandırdığını söyler (Moran 2004: 131).

(Moran 2004: 131-133)⁶. 17. yüzyıla gelindiğinde ise İngiltere’de Osmanlı harfli Türkçe şiirler yayımlanmaya başlar. Daha çok tebrik ve taziye niteliği taşıyan bu şiirler, farklı dillerde şiir yazmanın akademik çevrelerde gelenek hâline geldiği bir dönemin üretimleridir. Bu tarzda yazılan ilk Türkçe şiirler, Oxford Üniversitesi’nde felsefe ve edebiyat alanında uzmanlaşmış hocalar tarafından üretilmiştir (Burian 1949: 583). Bu şiirler, İngiltere’de Doğu kültürüne karşı uyanan ilgi ve merakın belirli bir akademik çevrede oluşmaya başladığını göstermektedir.

Doğu dillerinde şiir yazma ve bu dillerdeki şiirleri Batı dillerine çevirme pratikleri daha sonraki yüzyıllara da aktarılmıştır.⁷ Bu faaliyetler, 19. yüzyıla gelindiğinde akademik çevrelerin sınırlarını aşmış ve daha geniş bir yelpazede üretim ve tüketim alanı bulmuştur. Bu bağlamda yerel gazeteler önemli bir işlev üstlenmiştir. O dönem gazetelerinde genellikle imzasız yayımlanan haberler içerisinde Osmanlı şiiri çevirilerinin önemli bir ağırlığı vardır. Belirli bir elit/oryalist çevrede üretim alanı bulmuş ve kitapların satır aralarına sıkışıp kalmış Osmanlı şiiri örnekleri, bu haberler aracılığıyla her kesimden okura ulaşmıştır. Bu haberler, aynı zamanda okura, Osmanlı edebiyatının ve bu alanda yapılan çalışmaların tanıtıldığı verimli bir tartışma platformu da sunmuştur.

Söz konusu gazeteler, şiir çevirilerinin yanı sıra Osmanlı hakkında yazılmış politik şiirlere de sütunlarını açmıştır. Bu bağlamda üretilmiş ilk şiir, *West of England Advertiser* (08 Aralık 1827)⁸ adlı gazetede “An Epistle to the Sublime Sultan of the Ottoman Empire”⁹ başlığıyla yayımlanmıştır. Şiir, “J. H. An

⁶ Moran bu şiirin, Du Loir’ın Fransızca çevirisinden İngilizceye aktarıldığını söyler. Şiirin Türkçe ilk iki beyiti şöyledir: “Ey ki hezâr âferin bu nice sultan olur/ Kulu olan kişiler Hüsrev u hakân olur” (Moran 2004: 133).

Moran ilgili makalesinde bu manzumenin Fransızca, Türkçe ve İngilizce çevirilerine bir arada yer vermiştir. Bu şiirin çevirisinden bahseden başka bir kaynak için bkz. Tavukçu 2007: 758.

⁷ Batı’da farklı dillerde yayımlanmış, Osmanlı edebiyatını konu edinen ve çeşitli Osmanlı şiir çevirilerine yer veren yayınlar için bkz: Sir William Jones 1777, D’Herbelot’un 1777, Joseph von Hammer-Purgstall 1836-38, M. Servan de Sugny 1853, Dora d’Istria 1877.

⁸ Gazetenin yayım yeri: Exeter, Devon, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/western-times> E.T. 05.02.2019

⁹ Şiirin ilk ve son dizeleri şöyledir:
Great Lord of the Moon your Higness appears,
From all I can learn, to be up to your ears,
In trouble of every sort;

Englishman” imzasını taşımaktadır. Söz konusu şiir, daha sonra aynı başlık ve imzayla, *The Log Book* adlı kitapta “Poetical Scraps” başlığı altında yer almıştır (1930: 224)¹⁰. İğneleyici bir üsluba sahip olan şiirde Osmanlı’ya karşı olumsuz bir tavır takınılmıştır. Şiirin yayımlandığı tarihler, 1821-1829 Yunan Ayaklanmasının yaşandığı ve bu isyanın İngiltere’de yankı bulduğu bir döneme denk gelmektedir. Bu dönemde bazı İngiliz şairleri, Yunan isyanını destekleyen şiirler kaleme almış ve bu şiirler gazete sütunlarına yansımıştır (Demirhan 2012: 45, 49). Osmanlı’yı odağına alan, “An Epistle to the Sublime Sultan of the Ottoman Empire” başlıklı şiir de bu tarihsel bağlam içerisinde bir anlam bulmaktadır.

1835’ten itibaren gazetelerde Osmanlı edebiyatı ile ilgili haberlere ve bu edebiyattan yapılmış özgün çevirilere yer verilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı edebiyatını konu edinen kısa bir tanıtım yazısına *The Morning Chronicle* (31 Ekim 1835)¹¹’da rastlanır. Bu haberde, Alman oryantalist Joseph Von Hammer-Purgstall’ın *The London Athenaeum* için yazdığı “[Review of] the Ottoman Literature of the Nineteenth Century” başlıklı bir yazısının genel tanıtımı yapılmıştır (608).

And (amongst other things that your Majesty bother)
It seems that the Greeks are still making a pother,
And vowing your Government’s naught
Are raving of freedom and similar stuff,
As if to be slaves was not freedom enough
[...]
For, as ‘tis resolved that the Greeks shall be free,
‘Tis likely more thwackings by land and by sea,
May fall to your highness’s lot;
So I think you will find it both safest and best,
To bridle your fury and quietly rest,
Content with the drubbing you’ve got.

¹⁰ *The Log Book*’un kim tarafından yayımlandığı bilinmemektedir. Ancak kitabın ön sözünde şöyle bir imza yer almaktadır: “An old Sailor” (1930: iv).

¹¹ Gazetenin yayım yeri: London, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/morning-chronicle> E.T. 05.02.2019

1 Haziran 1846 tarihli *The Evening Packet*¹²’da, “Ottoman Poetry” üst başlığı altında “Gazel”¹³ ve “Advice”¹⁴ adlı iki şiir yayımlanmıştır.¹⁵ “Advice” adlı şiir, daha sonra *The Roscommon Weekly Messenger* (21 Nisan 1849)¹⁶, *The Durham County Advertiser* (30 Nisan 1858), *The Cornish Telegraph*¹⁷ (18 Mayıs 1858)¹⁸

¹² Gazetenin yayım yeri: Dublin, Republic of Ireland. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/dublin-evening-packet-and-correspondent> E.T. 05.02.2019

¹³ Şiirin ilk ve son dizeleri şöyledir:
Wonder not thou that the Sultan on earth is alone!
So is the Sun that illumines the heavens alone ---
So, though a forest of flowers have budded and blown,
Always the garden Sultana, the Rose, is alone!
The praise be to God!
[....]
Countless are Suleimans’s Beys --- but himself is alone.
Princes are slaves at his gates --- yet he still is alone.
So, although streams without number flow into the Done,
Always that Father of Rivers himself is alone.
The praise be to God!

¹⁴ Şiirin ilk ve son dizeleri şöyledir:
Traverse not the globe for lore! The sternest
But the surest teacher is the heart.
Studying that and that alone, thou learnest
Best and soonest whence and what thou art.
[....]
Evil angels tempt us in all places.
What but sands or snows hath Earth to give?
Dream not, friend, of deserts and oases,
But look inwards, and begin to live

¹⁵ Söz konusu şiirlerin arasında Doğu şiirinin genel karakteristiğini açıklayıcı şu tarz özet bilgilere yer verilmiştir: “There are various extraordinary metres peculiar to Oriental poetry and the rules -some of which are very fantastical- are laid down by authority for the better guidance of the poet in his arduous labors. One rule is, that in some poems, “whatsoever word begins a verse, the same word, or a part thereof, written reversely, must terminate the same verse”. With a specimen of this description of rhyming we shall conclude for the present”.

¹⁶ Gazetenin yayım yeri: Roscommon, Republic of Ireland. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/roscommon-messenger> E.T. 05.02.2019.

¹⁷ Bu şiir, *The Durham County Advertiser*’da şu kısa açıklama ile yayımlanmıştır: “Some of the rules in Ottoman poetry are very fantastical. One of them is, that in some poems, whatsoever word begins a verse, the same word, or part thereof, reversed, must terminate the same verse or stanza”. *The Cornish Telegraph*’da da yer alan aynı açıklamanın sonuna fazladan şu cümle eklenmiştir: “The present is a specimen of this description of rhyming.” Gazetenin yayım yeri: Durham, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/durham-county-advertiser> E.T. 05.02.2019.

¹⁸ Gazetenin yayım yeri: Penzance, Cornwall, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/the-cornish-telegraph> E.T. 05.02.2019.

ve *The Wetherby News* (20 Mayıs 1858)¹⁹ adlı gazetelerde yayımlanmıştır. Söz konusu şiirlerin farklı gazetelerde yeniden yayımlanması, o dönemde Osmanlı şiirinin belirli bir kesiminde dolaşımında olduğunu göstermektedir.

“Gazel” ve “Advice” başlıklı şiir çevirileri, ilk kez *Dublin University Magazine*’de yayımlanmıştır.²⁰ 1833-1882 tarihleri arasında yayımlanan, Doğu’ya ilişkin haberleri, seyahat notlarını ve şiir çevirilerini içeren *Dublin University Magazine* (Fegan 2013: 195), Doğu kültürünü İrlanda’da tanıtan önemli bir yayındır. Bu akademik dergide, İrlandalı şair ve oryantalist James Clerance Mangan (1803-1849)²¹’in altı makaleden oluşan, “Literæ Orientales-Six Articles, Ottoman Poetry”²² adlı seçkisi yayımlanmıştır. Mangan, “Literæ Orientales” ile “eski oryantalistlerin” Doğu kültürüne karşı sergiledikleri ayrımcı ve ırkçı tavırla mücadele etmeye çalışmıştır (Fegan 2013: 202). Mangan’ın Doğu kültürüne olan kişisel sempatisini yansıtan²³ bu seçki, Osmanlı şiirinin İrlanda’da tanınmasına önemli bir katkı sağlamıştır. Bu seçkide Mangan, farklı yüzyıllarda yaşamış Osmanlı şairlerinden örneklerle ağırlıklı olarak yer vermiştir.²⁴ Mangan, Osmanlı şiirinden yaptığı çevirilerde kaynak olarak Hammer’in²⁵ *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst* (1836-8) adlı antolojisini kullanmış ve şiirlerin bazılarını Almanca çevirilerinden İngilizceye aktarmıştır.²⁶

- ¹⁹ Bu şiir, gazetede “Ottoman Poetry” başlığıyla yayımlanmıştır. Gazetenin yayım yeri: Wetherby, Yorkshire, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/wetherby-news-and-central-yorkshire-journal> E.T. 05.02.2019.
- ²⁰ *The Evening Packet*’da şiirlerin hemen ardında yer alan: “University Magazine for January” referansı, bu şiirlerin *Dublin University Magazine*’de yayımlandığına işaret etmektedir. “Gazel” ve “Advice” şiirleri ile Mangan’ın ileride değineceğim, Mesihî’den çevirdiği “The Time of the Roses” başlıklı şiiri, 1879 yılında Mangan’ın şiirlerinin derlendiği *James Clarence Mangan His Selected Poems, with a Study* adlı kitapta “Original Poems, Those purporting to be Translations from the Oriental Languages” başlığı altında yayımlanmıştır (1879: 260-61, 268, 270).
Dublin University Magazine’in online erişimi için bkz: <https://catalog.hathitrust.org/Record/008696315> E.T. 31.01.2019
- ²¹ Mangan ile ilgili biyografik bilgi için bkz: Anton 2006.
- ²² “Literæ Orientales”’in bölümleri, *Dublin University Magazine*’de şu yıllarda ve şu sayfa aralıklarında yayımlanmıştır: 1837: 274-292, 1838: 292-312, 1838: 328-346, 1840: 377-394, 1844: 535-550, 1846: 43-57.
- ²³ Mangan’ın Doğu şiirini algılayışı ve bunun “Literæ Orientales”e yansımaları için bkz: Fegan 2013 ve Birlik-Arkan 2018.
- ²⁴ Bu makalelerde yer verilen Osmanlı şairlerden bazıları şöyledir: Ahmedî, Kemal Ümmî, Necâtî, Celilî, Lamîi, Cezerî Kâsım Paşa-Sâfi, Nihanî, Mülhîd, Şehzâde Beyazîd, Şeyhî, Yakînî, Cem Sultan, Rahîkî, Tâlib, Hüdâyî, Şinâsî, Niyâzî, Âhî.
- ²⁵ Gazetenin yayım yeri: London, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/morning-advertiser> E.T. 05.02.2019.
- ²⁶ Mangan, Hammer’e ve onun antolojisinden aldığı şiirlerin Almanca versiyonlarına, “Literæ Orientales”’in 1838 tarihli ikinci makalesinde yer vermiştir (292-293).

“Literae Orientales”, yayımlandığı dönemlerde haber değeri görmüş ve gazetelerde çeşitli tanıtımları yapılmıştır. 14 Mayıs 1844 tarihli *Dundee Courier*²⁷, 15 Mayıs 1844 ve 10 Haziran 1846 tarihli *The Galway Vindicator*²⁸ adlı gazeteler, “Literae Orientales” hakkında övücü tanıtım yazılarına yer vermiştir. Bu yazılarda, “Literae Orientales”in seçkin örnekler ve anekdotlar içeren bir Osmanlı şiiri seçkisi olduğuna vurgu yapılmıştır. Söz konusu tanıtım yazıları, Mangan’ın bu önemli seçkisinin okura ulaşmasını sağlaması ve okuru Osmanlı şiiri üzerine yapılmış akademik çalışmalardan haberdar etmesi açısından önemlidir.

Söz konusu şiirler, “Literæ Orientales”in altıncı makalesinde yayımlanmıştır (1946: 51-52, 57)²⁹. “Gazel” başlıklı şiirin başında yer alan açıklamada, bu şiirin 16. yüzyıl Osmanlı şairlerinden Lâmiî Çelebi’ye ait olduğu bilgisi bulunmaktadır. Ancak, şiirin İngilizce çevirisinden bu şiirin Lâmiî’nin hangi şiiri olduğunu tespit etmek mümkün değildir.³⁰ Mangan, söz konusu şiirlerden önce “Literæ Orientales”in ilk makalesinde, 15. yüzyıl Osmanlı şairi Mesihî’nin bir bahariyyesini, “The Time of the Roses” adıyla yayımlamıştır (1837: 290-292).³¹ Mesihî’nin bu şiiri, 18. yüzyılın son çeyreğinden 19. yüzyılın sonuna kadar Batı’da çevirisi en çok yapılan Osmanlı şiiri örneğidir.³² Mangan, Mesihî’nin bahariyyesini Hammer’in antolojisinde görmüş ve söz konusu şiiri özgün bir şekilde İngilizceye çevirmiş/yeniden üretmiştir. (Kara- ca 2010: 356). Bu şiir, daha sonra, 5 Aralık 1837’de *Drogheda Journal, or Me-*

²⁷ Gazetenin yayım yeri: Dundee, Angus, Scotland. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/dundee-courier> E.T. 05.02.2019.

²⁸ Gazetenin yayım yeri: Galway, Republic of Ireland. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/galway-vindicator-and-connaught-advertiser> E.T. 05.02.2019.

²⁹ “Advice” başlıklı şiir, Louise Guine’in hazırladığı *James Clarence Mangan His Selected Poems...* (1879) başlıklı kitapta “Advice Against Travel” başlığıyla yer almaktadır. Bu kitapta şiire dair düşünülmüş dipnottan, bu şiirin Şehzâde Beyazîd’in öldürülmesinden bir gece önce yazıldığına ilişkin bir not bulunmaktadır (260).

³⁰ Melissa Fegan, “Every Irishman is an Arab” başlıklı makalesinde Mangan’ın Lâmiî’ye atfettiği bazı şiirleri kendisinin yazdığını ve bu özgün çeviri/şiirlerde kendi kimliğini saklamak için Lâmiî mahlasını kullandığını söyler (2013: 198). Fegan, bu argümanını desteklemek adına Lâmiî’nin (öl. 1532) Sultan Süleyman’dan (öl. 1566) önce vefat ettiği bilgisine yer vermiştir (2013: 213).

³¹ Bu makalenin odağı, “Literæ Orientales”deki tüm şiir çevirileri olmadığı için burada yalnızca Mangan’ın ilgili gazetelerde yeniden yayımlanmış olan Osmanlı şiiri çevirilerine yer verilmiştir.

³² Mesihî’nin şiiri, ilk olarak Sir James William tarafında İngilizce ve Latinceye çevrilmiştir. Bu şiirin Batı’daki ilk çevirileri için bkz: Gibb 1882: 28-29 ve 1902: 61-62, Tavukçu 2007: 758. Gibb’in çevirisine, W. A. Cloutson *Arabian Poetry* adlı kitabında da yer vermiştir (1881: 440-442).

*ath & Louth Advertiser*³³ ve 26 Aralık 1840'ta *Northern Standard*³⁴'da "Turkish Poetry" başlığıyla tekrar yayımlanmıştır.

"Literæ Orientales", Batılı okurları Osmanlı şiirinin zengin imajları ve hayal dünyasıyla tanıştırmış ve böylelikle 19. yüzyılın oryantalist külliyatına önemli bir katkı sağlamıştır. Mangan'ın bu seçkisi, Osmanlı kültürüne sütunlarını açan yerel gazeteleri beslemiş ve onların yayımladıkları Osmanlı şiiri örneklerine kaynaklık etmiştir. Diğer yandan "Literæ Orientales", Osmanlı şiirine karşı Batı'da uyanan ilginin yalnızca Glasgow ve Londra gibi merkezlerle sınırlı kalmadığını, bu alandaki çalışmaların İrlanda topraklarına da taşındığını göstermesi açısından ayrıca önemlidir. Ancak, her nasılsa, Mangan'ın "Literæ Orientales" ile Osmanlı şiiri çalışmalarına sağladığı katkı, yüzyılın son çeyreğinde üretilen Osmanlı edebiyatı külliyatında somut bir yankı bulmamıştır. Yine de Mangan'ın bu önemli çalışması, farklı okurları Osmanlı şiirinden haberdar etmesi ve İngiltere'de kendisinden sonra yapılmış Osmanlı edebiyatı çalışmalarına kültürel bir ortam hazırlaması açısından önemli bir yerde durmaktadır.

Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Şiirinin Gazetelerdeki Temsili

19. yüzyılın ikinci yarısına gelindiğinde Osmanlı edebiyatı ile ilgili haberler gazete sütunlarında daha geniş bir yer bulmuştur. Bu dönemde Alman oryantalist Joseph von Hammer-Purgstall, sözlükbilimci J. W. Redhouse, folklorist W. A. Clouston ve Osmanlı edebiyatı uzmanı E. J. W. Gibb'in çalışmaları gazete haberlerinde yer almaya başlamıştır.

Joseph von Hammer-Purgstall, Osmanlı çalışmalarıyla yalnızca o dönem oryantalistlerinin değil basınının da gündeminde yer almış önemli isimlerdendir.

³³ Şiir, yalnızca "The Time of the Roses" üst başlığı ile yayımlanmış ve şiirin sonuna, *Dublin University Magazine* şeklinde bir not düşülmüştür.

Gazetenin yayım yeri: Drogheda, Louth, Republic of Ireland. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/drogheda-journal-or-meath-louth-advertise> E.T. 05.02.2019.

³⁴ Gazetenin yayım yeri: Monaghan, Republic of Ireland. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/northern-standard> E.T. 05.02.2019.

Northern Standard'da bu şiirin, Mangan tarafından yazıldığı ve öncesinde *Dublin University Magazine*'de yayımlandığı bilgisine yer verilmiştir. İlgili açıklama şöyledir: "We feel much pleasure in extracting the following beautiful poetic gem from the interesting paper, entitled "Literæ Orientales", which apperars in this month's number of the Dublin University Magazine. It is from the pen of J. Clarence Mangan, the gifted author of the "Anthologis Germanica" and forms the brightest flower in the brilliant wreath that he has selected for our approval. The frace, the beauty and the feeling of true poetry lives and breathes in every line of the following".

10 Aralık 1856 tarihli *The Morning Advertiser* gazetesi, Hammer'ın ölümünü, "Death of Baron Von Hammer" başlığıyla gündeme taşımıştır. Aynı haber, *The Illustrated London News* (3 Haziran 1857)³⁵'in "Obituary of Eminent Persons" bölümünde "Baron Von Hammer Nuystall" başlığıyla yayımlanmıştır. Bu haberlerde Hammer'ın kariyeri ve çalışmalarından bahsedilmiş, önemli bir oryantalist olduğuna vurgu yapılmıştır. Bu ilanlar, Hammer'ın Osmanlı kültürü üzerine yaptığı çalışmalarından gazete okurlarını haberdar etmesi açısından önemlidir.

13 Şubat 1879 tarihli *The Morning Post*³⁶ adlı gazetede, J. W. Redhouse'un Royal Asiatic Society (Londra)'de yaptığı bir konuşmanın haberine yer verilmiştir. Bu konuşma ile Batı'da yerleşmiş "barbar Türk" imajına tepkisini ortaya koyan Redhouse, bu imajı Türklerin edebiyat ve bilim alanındaki başarıları üzerinden yıkmaya çalışmıştır.³⁷ Redhouse'un söz konusu konuşmasını gündeme taşıyan gazete haberinde, Türklerin zengin bir edebiyata sahip oldukları ve sultanlarının dahi şiirle uğraştıklarından söz edilmiştir. Bu gazete haberi, Osmanlı/Türkler ile ilgili oryantalist çevrelerde yürütülen tartışmalardan farklı okur kitlelerini haberdar etmesi açısından önemlidir.

8 Haziran 1881 tarihli *The Monmouthshire Merlin and South Wales Advertiser*³⁸'de, Osmanlı edebiyatı uzmanı E. J. W. Gibb'in o tarihlerde henüz üzerinde çalışmakta olduğu antolojisi *Ottoman Poems* (1882) ile ilgili bir haber yayımlanmıştır. Bu başlıksız haberde Gibb'in hâlihazırda bazı Osmanlı şiiri örneklerini İngilizceye çevirmekte olduğunun bilgisine yer verilmiştir. Gibb'in çalışmasının önemine vurgu yapan bu kısa haber metninde, İngiltere'de bu alanda yapılmış çalışmaların sınırlılığından, Joseph von Ham-

³⁵ Gazetenin yayım yeri: London, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/illustrated-london-news> E.T. 05.02.2019.

³⁶ Gazetenin yayım yeri: London, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/morning-post> E.T. 05.02.2019.

³⁷ Redhouse'un bu konuşma metni, daha sonra "On the the History, System and Varieties of Turkish Poetry" (1879) başlığıyla 1879 tarihinde *The Transactions of the Royal Society of Literature*'de yayımlanmış ve daha sonra aynı yıl Harrison and Sons basımevi tarafından yeniden basılmıştır.

Redhouse'un söz konusu makalesini, İngiltere'deki Osmanlı edebiyatı çalışmaları bağlamında yorumlayan, yayım aşamasındaki bir çalışma için bkz. Nagihan Gür, "J. W. Redhouse'un Kaleminden Osmanlı Şiirinin Unutulmuş Bir Müdafaanamesi: "Turkish Poetry".

³⁸ Gazetenin yayım yeri: Newport, Monmouthshire, Wales. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/monmouthshire-merlin> E.T. 05.02.2019.

mer-Purgstall ve Servan de Sugny'nin mevcut antolojilerinin³⁹ her düzeydeki İngiliz okura ulaşamadığından söz edilmiştir. Haberde, Redhouse'un "Turkish Poetry" makalesinin bu alandaki eksikliği giderdiğinden, ancak Gibb'in antolojisinin, Redhouse'un çalışmasını bir adım daha ileriye götürdüğünden ve okura zengin bir Osmanlı şiiri seçkisi sunduğundan bahsedilmiştir (7)⁴⁰. Batı'da Osmanlı şiiri ile ilgili yapılan çalışmaların eksikliğine vurgu yapan bu haber metni, Gibb'in *Ottoman Poems*'de (1882: Önsöz) sorunsallaştırdığı bu eksikliği gazete okurlarının dikkatine sunması açısından önemlidir.

Ottoman Poems'in tanıtıldığı bir diğer haber, 24 Temmuz 1882 tarihli *The Glasgow Herald*⁴¹ da yayımlanmıştır. Bu haber, *The Monmouthshire Merlin and South Wales Advertise*'de yayımlanan habere kıyasla daha zengin bir içeriğe sahiptir. Osmanlı edebiyatı üzerine o güne kadar yapılmış çalışmaların dökümünü sunan bu haber metninde, Gibb'in *Ottoman Poems* ile Osmanlı edebiyatı araştırmalarına yaptığı katkıya değinilmiştir. Haberde, *Ottoman Poems*'in önsözü, içerdiği bölümler, bu bölümlerde yürütülen tartışmalar, Osmanlı şiirinin tür ve şekil özellikleri, Osmanlı edebiyatının kaynakları ve Fars edebiyatının Osmanlı şiirini nasıl beslediği gibi detay bilgilere de yer verilmiştir. Bu tanıtım metni, Osmanlı şiirinin mütevazı bir örneği olarak gösterilen Nâbî'nin bir muhammesinin İngilizce çevirisiyle son bulmuştur (8). Söz konusu zengin içeriğiyle bu haber metni, Osmanlı şiirinin gazetelerdeki temsillerini bir adım öteye götürmüştür. Bu metin, o dönemde bazı gazete sütunlarının Osmanlı edebiyatı tartışmalarının yürütüldüğü bir platforma dönüştüğünü somut bir şekilde göstermektedir.

Gibb hakkında yazılmış bir diğer haber, *The Bradford Daily Telegraph* (31 Mart 1883)⁴²'de "Literary and Art Gossip" başlığı altında yayımlanır. Bu haberde Gibb'in *Ottoman Poems* adlı antolojisinin yakaladığı başarıya değinilmiştir. Söz konusu haberde Gibb'in, Giritli Ali Aziz Efendi'nin *Muhayyelât*'ının bir kısmını İngilizceye çevirmekte olduğu, bu çevirinin *The Story of Jewad* adıyla yayımlanacağı ve hangi yayınevinden çıkacağına dair detaylı bilgilere yer

³⁹ Burada, Joseph von Hammer-Purgstall'ın *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst* (1836–8) ve M. Servan de Sugny'nin *La Muse Ottomane* (1853) adlı çalışmalarına gönderme yapılmaktadır.

⁴⁰ Gazete haberlerinin tamamında sayfa numaraları bulunmamaktadır. Bu sebeple makalede alıntılanan gazete haberinin bazılarında sayfa numarasına yer verilememiştir.

⁴¹ Gazetenin yayım yeri: Glasgow, Lanarkshire, Scotland. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/glasgow-herald> E.T. 05.02.2019.

⁴² Gazetenin yayım yeri: Bradford, Yorkshire, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/bradford-daily-telegraph> E.T. 05.02.2019.

verilmiştir. *The Story of Jewad*'ın çeviri ve yayım sürecinin bu şekilde gazete haberlerine konu edilmesi, o dönemde Gibb'in çalışmalarından haberdar olmak isteyen belirli bir okur kesiminin var olduğunu göstermektedir.

The Story of Jewad'dan söz eden bir diğer yazı, *St. James's Gazette* (15 Ağustos 1884)⁴³'de, "Two Eastern Story Books" başlığıyla yayımlanmıştır. Bu yazıda, hikâyenin içeriğinden ve Gibb'in çevirisinden daha geniş bir çerçevede bahsedilmiştir. Bu tanıtımın yanında, Gibb'in Glasgow Üniversitesi'nden hocası olan folklorist W. A. Clouston'un *The Book of Sindibad* (1884) çevirisinin tanıtımına da yer verilmiştir (7). *The Story of Jewad* ve *The Book of Sindibad* hakkındaki bu haberler, şiir dışında Doğu edebiyatından farklı türlerin de gazetelerde tanıtıldığını göstermektedir. Doğu kültürünün egzotik dünyasını temsil eden bu iki önemli hikâyenin bir arada tanıtılması, okurun ilgisini farklı Doğu anlatılarına çekmek açısından da ayrıca önem taşımaktadır. *The Story of Jewad* hakkında yayımlanmış bir diğer tanıtım yazısı, bir edebiyat eleştirisi dergisi olan *The Academy* (4 Nisan 1885)'de yayımlanmıştır. Bu tanıtım yazısında da hikâyenin içeriğine ve Gibb'in çevirisinin başarısına değinilmiştir (236)⁴⁴. Diğerlerine göre daha kapsamlı bir içeriğe sahip olan bu yazı, bir tür eleştiri ve tanıtım yazısı niteliği taşımaktadır.

Türk hikâyeciliğini/romanını konu edinen bir diğer haber, *The Derby Daily Telegraph* (24 Haziran 1887)⁴⁵'de "A Turkish Romance" başlığıyla yayımlanmıştır. Bu yazıda, *The Jubilee* adlı gazetede resimli bir Türk romanının tanıtımının yapıldığından bahsedilmiştir. Yazıda, yaygın popüler görüşe göre Türk ve Çin kültüründe kadınların erkeklerden daha aşağı konumda olduklarından söz edilmiştir. Bunu takip eden satırlarda Türk edebiyatının Batı'da çok az bilindiğine, Gibb'in verdiği bilgiler ışığında Batılıların bu edebiyatın bazı niteliklerine ve özellikle aşkın, bu edebiyatın temel konusu olduğu şeklindeki temel bilgiye sahip olduklarına değinilmiştir (4). Bu haber, Türk kültürüne ilişkin Batı'da yerleşmiş genel algının dönüşümünde Gibb'in çalışmalarının önemli bir etkisi olduğunu açıkça göstermektedir.

The Glasgow Herald'ın 1884 tarihli sayısında, "E.J.W. GIBB" imzasıyla "A Modern Ottoman Poem, From The Academy" başlıklı bir şiir çevirisi yayım-

⁴³ Gazetenin yayım yeri: London, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için Bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/st-james-gazette> E.T. 05.02.2019.

⁴⁴ Bu yazı, Charles Edward Wilson tarafından kaleme alınmıştır. Makalenin online erişimi için bkz: <https://search.proquest.com/openview/684e25d333a54113/1?pq-origsite=gscholar&cbl=1798> E.T. 31.01.2019

⁴⁵ Gazetenin yayım yeri: Derby, Derbyshire, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/derby-daily-telegraph> E.T. 05.02.2019.

lanmıştır⁴⁶. Bu çeviri, incelediğimiz gazetelerde karşımıza çıkan ilk imzalı şiir çevirisidir. Bu şiir, Tanzimat dönemi yazarlarından Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Manzûme"⁴⁷ başlıklı şiirinin İngilizce çevirisidir. Gibb, on iki kıtalık bu şiirin, son kıtası hariç, on bir kıtasını satır satır İngilizceye çevirmiştir.

Şiirin üst kısmında, muhtemelen Gibb'e ait olan, kısa bir açıklama yer almaktadır. Bu açıklamada Recâizâde'nin şiirinin, Gibb'in çevirisinden yaklaşık 18 ay önce, *Zemzemê*'de yayımlandığı bilgisine yer verilmiştir. Aynı açıklamada bu şiirin, bir görselle birlikte ilk resimli Osmanlı gazetesi olan *Mir'at-ı Âlem*'de yayımlandığı belirtilmiş ve bu görselle ilgili kısa bir tanıma yer verilmiştir⁴⁸. Bu kısa açıklama, Gibb'in Osmanlı matbuatını yakından takip ettiğini ve oradaki kültürel malzemeyi bilinçli bir şekilde İngiliz basınına aktardığını göstermektedir. Gibb'in bu şiir çevirisi, Batılı okurları Tanzimat edebiyatının güncel örneklerinden ve Osmanlı matbuatının önemli kaynaklarından haberdar etmesi açısından da ayrıca önemlidir.

1900'den sonra gazetelerde Gibb'in başyapıtı *A History of Ottoman Poetry*'sinin basımı konu edilmiştir. Gibb'in bugün dahi güncelliğini koruyan *şiir tari-*

⁴⁶ Gazetede yer alan baskı tam okunmadığı için aşağıda şiirin yalnızca ilk ve son kıtasının ilk dizelerine yer verilmiştir:

Look on this scene so fair of seeming
O'er earth is a robe of Eden fluug.
[...]

O mother faud, what art than saying?
Hast thou no strenght for partying's smart?

⁴⁷ Şiirin orijinalinin ilk ve son dizeleri şöyledir:

Seyret şu levh-i nâzenini
Gûyâ bürünüyor behište sahrâ!
[...]

Ey mâder-i Mihriban ne dersin,
Hiç kaldı mı firâka tâkat?

Rezâizâde'nin bu şiiri, 15 Temmuz 1299'da *Mir'at-ı Âlem*'in 9. sayısında yayımlanmıştır. Şiir aynı yıl, *Zemzeme İde* yayımlanmıştır (1299: 8-14). M. Kayahan Özgül, *Resmin Gölgesi Şiire Düştü* adlı kitabında bu şiire, bu şiirle birlikte *Mir'at'da* yayımlanan görsele ve şiirin yayım bilgilerine yer vermiştir (1997: 52-55).

Bu görsel üzerinde yaptığım araştırmalarda, M. Kayahan Özgül'ün kitabı işimi oldukça kolaylaştırdı. Çünkü söz konusu derginin Ankara Milli Kütüphane ve Hakkı Tarık Us gazete koleksiyonlarında yer alan dijital kopyaları arasında, maalesef, bu şiirin bulunduğu sayfaya ulaşamamaktadır. Bu, ilgili sayfanın yırtılmış olması ya da dijitalize edilirken atlanmış olmasıyla ilişkili olabilir. Bu durum, kütüphane tasniflerinde ya da dijitalleştirme çalışmalarında ihmal edilen en ufak bir detayın bile biz araştırmacılar için ne ölçüde önemli olduğunu göstermektedir.

Hakkı Tarık Us Gazete Koleksiyonunun online erişimi için ayrıca bkz. <http://www.tufs.ac.jp/common/fs/asw/tur/htu/list1.html> E.T. 09.03.2019

⁴⁸ Görsel için bkz. Ek 1.

hinin ilk cildi, 1900 yılında yayımlanmış, hem Batı'da hem de Doğu'da büyük bir ilgiyle karşılanmıştır⁴⁹. Eserin ilk cildinin uyandırdığı etki, İngiliz ve İskoç basınında da belirli bir yankı bulmuştur. Gibb'in şiir tarihini konu edinen yazılardan biri, 24 Eylül 1900 tarihli *The Scotsman*⁵⁰ adlı gazetede yayımlanmıştır. Bu tanıtım yazısının giriş kısmında, Türklerin tarihte iyi savaşçılar olarak bilindiklerinden, ancak Batılıların Türklerin şiirle uğraştıklarından habersiz olduklarından bahsedilmiştir. Bu alanda yapılan ilk çalışmalardan birisinin Hammer'in antolojisi olduğuna, ancak Gibb'in eserlerinin önceki çalışmaların çok ötesine geçtiğine değinilmiştir. Tanıtım metninde, *A History of Ottoman Poetry*'nin yalnızca oryantalist çevreler için değil, sıradan İngiliz okurlar için yazılmış bir eser olduğuna özellikle dikkat çekilmiştir. *A History of Ottoman Poetry*'nin giriş kısmında yer alan tartışmaları da içeren bu yazıda, Osmanlı edebiyatının dönemlerine, önemli temsilcilerine ve bu şiir geleneğinin Fars şiirden nasıl beslendiğine değinilmiştir. Söz konusu tanıtım yazısındaki bir diğer önemli husus, Gibb'in şiir tarihinde "new school" olarak adlandırdığı Tanzimat edebiyatının önemine yapılan vurgudur. Şiir tarihinin ilk cildinde söz konusu "yeni ekolün" Osmanlı şairi Abdülhak Hâmid'in etkisinde ortaya çıktığına değinen Gibb, Hâmid'in güçlü ifadeleriyle Türk şiirini özüne döndürdüğüne ve Batı'daki modelleri esas alarak Osmanlı'da bir edebî devrim yarattığına değinmiştir. (2). Bu gazete haberinde, Gibb'in Tanzimat edebiyatıyla ilgili düşüncelerine yer verilmesi ve bu edebiyatın önemli temsilcisi olarak Abdülhak Hâmid'in ön plana çıkarılması dikkate değerdir.

A History of Ottoman Poetry hakkındaki bir diğer tanıtım yazısı, 26 Eylül 1900 tarihli *The Yorkshire Post*⁵¹'da "Books to Read and Books to Use" başlığı altında tanıtılmıştır. Kısa bir paragraftan oluşan bu tanıtım yazısında da İngiliz okurların Türk edebiyatı hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıklarından ve Gibb'in çalışmalarının bu alandaki eksikliği önemli ölçüde giderdiğinden söz edilmiştir (4).

⁴⁹ Gibb'in şiir tarihi ile ilgili tanıtım haberleri Osmanlı basınında da yer almıştır. Bu haberler içerisinde, Halil Hâlid'in "*A History of Ottoman Poetry* Mukaddimesi" (1325) başlıklı makalesi, Gibb'in hayatına ve şiir tarihine ilişkin önemli bilgiler sunması açısından dikkate değerdir. Bu makale, daha sonra, *A History of Ottoman Poetry*'nin 6. Cildinde (2013) Osmanlı alfabesiyle yeniden yayımlanmıştır.

⁵⁰ Gazetenin yayım yeri: Edinburgh, Midlothian, Scotland. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/the-scotsman> E.T. 05.02.2019.

⁵¹ Gazetenin yayım yeri: Leeds, Yorkshire, England. Gazete hakkında detaylı bilgi için bkz: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/titles/yorkshire-post-and-leeds-intelligencer> E.T. 05.02.2019.

Gibb'in 1901'de ani vefatının ardından *A History of Ottoman Poetry*'nin geri kalan ciltleri, İran tarihi ve edebiyatı uzmanı E. G. Browne'un editörlüğünde yayımlanmıştır. Şiir tarihinin sonradan yayımlanan ciltlerine ilişkin tanıtım yazıları da gazetelerde yerlerini almıştır. 9 Mart 1903 tarihli *The Scotsman* gazetesinde *A History of Ottoman Poetry*'nin ikinci cildinin tanıtımı yapılmıştır. Eserin genel içeriği hakkında bilgiler içeren bu tanıtım yazısında, Gibb'in ölümü ardından kütüphanesinde yer alan el yazması kitapların British Museum'a bağışlandığı bilgisine yer verilmiştir (2). *A History of Ottoman Poetry*'nin ilgili cildin tanıtımı ise yine aynı gazetede 30 Haziran 1904 tarihinde yayımlanmıştır. Şiir tarihinin dördüncü cildinin tanıtımı ise "Reviews-The Turkish Lyre" başlığıyla 4 Eylül 1905 tarihli *Pall Mall Gazette*'de yayımlanmıştır (20). Bu yazıda da Gibb'in Osmanlı edebiyatı çalışmalarına yaptığı katkıya değinilmiş ve üçüncü cildin genel bir tanıtımı yapılmıştır (2). *A History of Ottoman Poetry*'nin yayımlanmış diğer ciltleri ile ilgili haberler, *The Times* (16 Ocak 1908)'da "Literary", *Outlook* (13 Haziran 1908)'da "Books of Verse", *Times* (23 Nisan 1908)'da "The Literary Revolution in Turkey", *Athenaeum* (4 Eylül 1909)'da "Oriental Literature" başlıkları altında tanıtılmıştır.

SONUÇ

19. yüzyılda İngiltere, İskoçya ve İrlanda'da yayımlanan ve sütunlarını Osmanlı kültürü ile ilgili haberlere açan bu gazeteler, o dönemde Batı'da Osmanlı kültürüne karşı uyanan ilginin yerel basında da bir karşılık bulunduğunu göstermesi açısından önem taşımaktadır. Türklerin bir edebiyatları olup olmadığı şeklindeki temel tartışmaları sütunlarına taşıyan söz konusu gazeteler, İngiliz, İskoç ve İrlanda basınında Osmanlı edebiyatının tartışıldığı bir kültür platformunun yaratılmasını sağlamışlardır. Osmanlı edebiyatı hakkında yayımlanan bu haberler, bu yüzyılda Batı'da üretilen Osmanlı kültürü çalışmaları, yarattıkları kültürel atmosferle beslemiş ve bu alanda yapılmış/yapılmakta olan çalışmaların yaygın etkisine önemli bir katkı sağlamıştır. Söz konusu gazete haberleri, Osmanlı kültürü çalışmalarının üretim ve tüketim alanının yalnızca belirli bir elit/akademik çevreyle sınırlı kalmadığını göstermesi açısından da ayrıca önemlidir. Osmanlı kültürüne ve bu kültürün önemli bir parçası olan Osmanlı şiir geleneğine odaklanan söz konusu haberler, 19. yüzyılda yapılan Osmanlı edebiyatı çalışmalarının geniş bir okur kitlesine ulaşmasını sağlamış ve böylelikle Doğu edebiyatı üzerine çalışma yapan oryantalist çevre ile sıradan okur arasında önemli bir köprü oluşturmuştur.

KAYNAKLAR

- Anton, Brigitte (2006). "Mangan, (James) Clarence", *Oxford Dictionary of National Biography*, <http://www.oxforddnb.com> E.T. 05.02.2019.
- Birlik, Nurten-Arda Arıkan (2018). "Batı'nın Osmanlı Coğrafyasına Bakışını Tersine Çeviren İrlandalı Şair: James Clarence Mangan", *Folklor/Edebiyat* 94, 183-195. DOI: 10.22559/folklor.253
- Bisaha, Nancy (2004). "The New Barbarian: Redefining the Turks in Classical Terms", *Creating East and West: Renaissance Humanists and the Ottoman Turks*, Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 70 -78.
- Bowen, H. (1945). *British Contributions to Turkish Studies*, Londra: British Council's Code Name: Turkish Studies.
- Burian, Orhan (1949). "İngiltere'de Yazılmış İlk Türkçe Şiirler" *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 7, Sayı 4: 583-586.
- Chew, Samuel C. (1937). *The Crescent and the Rose, Islam and England during the Renaissance*, New York: Oxford University Press.
- Clouston, W. A. (1881). *Arabian Poetry*, Glasgow: M'Laren and Son, Glasgow.
- Çırakman, Aslı (2001). "Tyranny to Despotism: The Enlightenment's Unenlightened Image of the Turks", *International Journal of Middle East Studies*, C. 33, No: 1: 49-68.
- Çiçektakan, Nazım Can (2014). "Great Britain and the Ottoman Empire: British Discourses on the 'Ottomans', 1860-187", Doktora Tezi, Essex Üniversitesi.
- D'Herbelot, Barthélemy vd (1777). *Bibliothèque orientale, ou Dictionnaire universel contenant tout ce qui fait connoître les peuples de l'Orient*, Lahey: J. Neaulme & N. van Daalen.
- Dora d'Istria (1877). *La poésie des Ottomans*, Paris: Maisonneuve.
- Davison, Roderic H. (1981). "The Image of Turkey in the West, in Historical Perspective", *Turkish Studies Association Bulletin*, Cilt: 5, Nu: 1, 1-6.
- _____ (1993). "Türklerin Batı'daki Tarihsel İmajı", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 19 Sayı: 109, 34-38.
- Demirhan, Hasan (2012). "Yunan İsyanı'nda (1821-1832) Londra Yunan Komitesi ve İngiliz Yunanseverlerin Faaliyetleri", *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi* 22, 41-64.

- Fegan, Melissa (2013). "Every Irishman is an Arab': James Clarence Mangan's Eastern 'Translations'", *Translation and Literature* 22, 195-214.
- Gibb, E. J. W. (2013). *A History of Ottoman Poetry*, 5 vol. Gibb Memorial Trust, Oxford: Oxbow Books.
- _____ (1882). *Ottoman Poems*. London: Trübner.
- _____ (1902). *Verses and Translations*. Glasgow: Frederick W. Wilson & Co.
- Guine, Louise (1897). *James Clarence Mangan His Selected Poems, with a Study*, Norwood: Norwood Press,
- Gür, Nagihan (2019). J. W. Redhouse'un Kaleminden Osmanlı Şiirinin Unutulmuş Bir Müdafaanamesi: "Turkish Poetry", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 22, (yayım aşamasında).
- Halil Hâlid (Çerkeşşeyhizâde) (1904). *A study in English turcophobia: translated from the Turkish*, London: Pan-Islamic Society.
- _____ 1325. "A History of Ottoman Poetry Mukaddimesi", *Sırat-ı Müstakim* C. 2, no: 41, 4 Haz, s. 226-230.
- Hammer-Purgstall (1997). J.. *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst bis auf unsere Zeit*. 4 Vol. Peşte: Conrad Adolph Hartleben's Verlag, 1836-1838. İstanbul : Yapı Kredi Yayınları.
- Karaca, Nesrin Tağızade (2010). "İrlandalı James Clarence Mangan ve Divan Edebiyatı", *Perspective on Ottoman Studies*, Papers from 18th Symposium of the International Committee of Pre-Ottoman and Ottoman Studies (CIEPO), Berlin: Lit Verlag, 345-362.
- Kumrular, Özlem (Haz.) (2005). *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- Kuran-Burçoğlu, Nedret (2010). "A Glimpse at Various Stages of the Evolution of the Image of the Turk in Europe: 15th and 21st Centuries," *Historical Image of the Turk in Europe, 15th Century to the Present*, Ed. Mustafa Soykut, İstanbul: The Isis Press, 21-37.
- Moran, Berna (2004). "Batı Dillerine Çevrilen İlk İki Türk Şiiri", *Edebiyat Üzerine*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okuyucu, Cihan (2007). "Osmanlı Şiiri Hakkında Yüzyıllık Bir Batı Kaynağı: GIBB'in A History of Ottoman Poetry'si," *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 9, 601-616.

Özgül, M. Kayahan. *Resmin Gölgesi Şiire Düştü: Türk Edebiyatında Tablo Altı Şiirleri*.

Recâizâde Mahmud Ekrem (1882). *Zemzeme I*, İstanbul: Matbaa-ı Ebuzziyâ.

Servan de Sugny, M. Edouard (1853). *La Muse Ottomane, Ou Chef D'oeuvre De La Poésie Turque*, Paris: Joel Chervuliez.

Sir William Jones (1777). *Poems, Consisting Chiefly of Translations From The Asiatick Languages*, Londra: Printed by W Bowyer & J Nichols, for N Conant.

Soykut, Mustafa (Ed.) (2010). *Historical Image of the Turk in Europe, 15th Century to the Present*, Ed. Mustafa Soykut, İstanbul: The Isis Press.

Tavukçu, Orhan Kemâl (2007). Edebî Metinler Işığında Doğu Kültürlerinin Batıya Etkileri ve Batıda Türk İmgesi”, *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 2/4, 750-762.

The Log Book; or Nautical Miscellany, Londra: (1830) J. Robins & Sons.

Wilson, Charles Edward (1885). “The Story of Jewad: a Romance”. The Academy, 1869-1902, 0269-333X; London Iss. 674, 236-236.

İngiliz Gazete Arşivinde Taranan ve Makalede Kullanılan Gazeteler

Drogheda Journal, or Meath & Louth Advertiser, 5 Aralık 1837.

Dundee Courier. 14 Mayıs 1844.

Northern Standart, 26 Aralık 1840.

St. James's Gazette, 15 Ağustos 1884.

Pall Mall Gazette, 4 Eylül 1905.

The Bradford Daily Telegraph, 31 Mart 1883.

The Cornish Telegraph, 18 Mayıs 1858.

The Derby Daily Telegraph, 24 Haziran 1887.

The Durham County Advertiser, 30 Nisan 1858.

The Evening Packet, 1 Haziran 1846.

The Galway Vindicator, 15 Mayıs 1944, 10 Haziran 1846.

The Glasgow Herald, 24 Temmuz 1882.

The Illustrated London News. 3 Haziran 1857.

The Monmouthshire Merlin and South Wales Advertise, 8 Haziran 1881.

The Morning Advertiser, 10 Aralık 1856.

The Morning Chronicle. 31 Ekim 1835

The Morning Post, 13 Şubat 1879.

The Roscommon Weekly Messenger, 21 Nisan 1849.

The Scotsman, 24 Eylül 1900, 9 Mart 1903.

The Wetherby News, 20 Mayıs 1858

The Yorkshire Post, 26 Eylül 1900.

West of England Advertiser, 08 Aralık 1827.

EK



161

Ek I

Recâizâde Mahmud Ekrem'in "Manzûme" adlı şiiriyle birlikte yayımlanan
görsel

Mir'ât-ı Âlem (1882)

